OIKEUSMINISTERIÖ

Erityisasiantuntija Katja Repo

LISÄSELVITYS

3.11.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 144/2022 vp)

Lisäselvityksenä lakivaliokunnalle oikeusministeriö esittää seuraavaa:

1 Yleistä esityksestä

Hallituksen esityksessä 144/2022 vp ehdotetaan säännöksiä esitutkinta-, syyteharkinta- ja käräjäoikeusvaiheeseen lapsiin kohdistuvien rikosten kiireellisestä käsittelystä.

Säännökset eivät koskisi kaikkia lapsiin kohdistuneita rikoksia. Ne koskisivat lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia sekä lapsen henkeen, terveyteen, vapauteen kohdistuvia rikoksia ja lapsen yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvia rikoksia. Tarkoitus on, että kiireellinen käsittely koskisi sellaisia rikoksia, jotka ovat lapselle erityisen vahingollisia ja joiden prosessin osalta on korostuneen tärkeää, että prosessi olisi mahdollisimman nopea.

Säännökset vastaisivat malliltaan ja määräajan pituuden osalta jo voimassa olevia alaikäisten epäiltyjen ja syytettyjen tekemien rikosten kiireellistä käsittelyä koskevia säännöksiä. Kiirehtimissäännöksille on painava syy hallitusohjelmakirjausten vuoksi ja myös mm. eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottojen johdosta. Esitykset on valmisteltu työryhmässä, jonka mietintö oli yksimielinen.

Edellä mainituissa alle 18-vuotiaaseen kohdistuvissa rikosasioissa:

- Esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti.
- Syytteen nostamista koskeva ratkaisu ja syytteen nostaminen tulisi tehdä kiireellisesti.
- Käräjäoikeudessa pääkäsittely tulisi aloittaa 30 päivän määräajassa siitä, kun asia on tullut vireille. Asia tulee vireille, kun syyttäjä toimittaa haastehakemuksen käräjäoikeuteen. Säännös ei edellytä, että pääkäsittely tulisi saattaa päätökseen 30 päivän määräajassa. Ehdotettu 30 päivän määräaika ei olisi kaikissa tilanteissa ehdoton, vaan se voitaisiin määrätä tärkeästä syystä pidemmäksi.

Esitutkinnan kiireellinen toimittaminen tarkoittaa sitä, että esitutkintatoimenpiteet olisi toimitettava mahdollisimman kiireellisesti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. On selvää, että esimerkiksi laajemmissa asioissa esitutkinnan toimittaminen kestää kauemmin kuin suppeammissa asioissa. Esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä on myös säännös esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä myöhempään ajankohtaan, jos se esim. on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiselle. Se, ettei esitutkinnan eikä syyteharkinnan toimittamiselle ehdoteta laissa säädettäväksi nimenomaista määräaikavelvoitetta, vaan yleinen kiirehtimisvelvoite, myös tuo käytännön tilanteisiin joustavuutta.

Oikeusministeriö toteaa myös, että käräjäoikeudessa pääkäsittelyn aloittamiselle ehdotettu 30 päivän määräaika on perusteltu etenkin siitä näkökulmasta, että sääntely olisi yhdenvertaista sekä alaikäisille vastaajille että asianomistajille. Määräajan pidentäminen ehdotetusta asettaisi alaikäiset asianomistajat alaikäisiä vastaajia heikompaan asemaan. Ehdotettu määräaikasäännös pääkäsittelylle voisi myös tehostaa esitutkintayhteistyötä poliisin ja syyttäjän välillä sekä lisätä avustajien osallistumista esitutkintaan erityisesti sen loppuvaiheessa. Siten se voisi edistää tavoitetta saattaa rikosasia jäsentyneenä pääkäsittelyyn ja sujuvoittaa käsittelyn myöhempiä vaiheita. Erityisesti esitutkinnan ja syyteharkinnan nivelvaiheessa on todettu kehittämistarpeita yleisemminkin.

Vielä oikeusministeriö toteaa, että Tuomioistuinvirasto ei ole pitänyt ongelmallisena ehdotettua 30 päivän määräaikasäännöstä käräjäoikeuden pääkäsittelylle.

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotetut säännökset tulisi toteuttaa esityksen mukaisina. Säännökset tarjoaisivat riittävästi joustoa rikosprosessin eri vaiheisiin.

2 Resurssien riittävyys ehdotuksien toteuttamiseksi

Esityksessä ehdotetut lainsäädäntömuutokset tarkoittaisivat, että poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten tulisi käsitellä merkittävä osa lapsiin kohdistuvista rikosasioista kiireellisesti. Muutokset eivät tarkoita tällaisten rikosasioiden lisääntymistä. Kiireellinen käsittely tulee kuitenkin ottaa huomioon järjestettäessä viranomaisten työskentelyä.

Uudistuksen toteuttamiseksi tulee saada lisää poliiseja, syyttäjiä, tuomareita sekä tuomioistuimen henkilökuntaa. Resurssitarpeet jakautuvat seuraavalla tavalla:

- Poliisi: 29 henkilötyövuotta
- Syyttäjälaitos: 10 henkilötyövuotta
- Tuomioistuimet: 18 henkilötyövuotta (8 tuomaria, 8 kansliahenkilökuntaa ja 2 haastemiestä)

Resurssitarvearviot perustuvat Poliisihallitukselta, Syyttäjälaitokselta ja Tuomioistuinvirastolta saatuihin etukäteisarvioihin, jotka pohjautuvat ehdotetun sääntelyn piiriin kuuluvia rikosasioita koskeviin tilastotietoihin.

Valtiontaloudelle esityksestä aiheutuvat menolisäykset ovat vuodesta 2024 alkaen vuosittain yhteensä 4,315 miljoonaa euroa. Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan lokakuussa 2023, ja lakien loppuvuoteen sijoittuvan voimaantulon takia vuodelle 2023 kohdistuu pysyvistä menoista toimijoille vain osa esityksestä kokonaisuudessaan aiheutuvista lisämenoista (1,129 milj. euroa).

Oikeusministeriö on vienyt viranomaisten arviot resurssitarpeista sellaisinaan vuoden 2023 talousarvioesitykseen, ja talousarvioesitys vuodelle 2023 (TAE2023) sisältää hallituksen esityksen 144/2022:n täytäntöönpanon myötä viranomaisten (tuomioistuimet, syyttäjät, poliisi) resurssitarpeista syntyvien lisämenojen kattamisen täysimääräisesti. Vuodesta 2024 lukien täysimääräiset pysyvät lisämenot (4,3 milj. euroa) voitaisiin viedä vaalikauden viimeiseen, ns. tekniseen kehykseen eduskunnan hyväksyessä tämän budjettilakiesityksen. Tekninen kehys ei sisällä uusia poliittisia linjauksia.

Esityksen täytäntöönpanosta syntyvät lisämenot katettaisiin toimijoille talousarvioesityksen mukaisesti lisäyksinä ja mitoitukseltaan viranomaisten tuottamien arvioiden pohjalta, eivätkä ne heikentäisi viranomaisten rahoitustilannetta. Ottaen huomioon, että resurssitarpeet on arvioitu huolellisesti ja talousarvioesitykseen sisältyvät menolisäysehdotukset perustuvat täysin edellä mainittujen viranomaisten arvioihin, oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetyt lisäykset ovat riittävät turvaamaan uudistuksen toteuttaminen vuoden 2023 osalta ja siitä eteenpäin.

Oikeusministeriö toteaa lopuksi, että esitys perustuu viranomaisten etukäteisarvioihin ja se tulisi toteuttaa niiden mukaisena. Täytäntöönpanossa on toimijoiden erityisen tärkeää toteuttaa datapohjaista seurantaa, jotta toteumien kuten asiamäärien, kohdennettujen henkilötyövuosien ja työajan seurannan osalta voidaan osoittaa lain täytäntöönpanosta aiheutuva työmäärä ja saatujen määrärahojen tehokas käyttö. Toteumien perusteella voidaan arvioida tarpeet mahdollisiin korjaaviin toimenpiteisiin kehys- ja talousarvioprosesseissa.

3 Oikeudenhoidon selonteon vaikutus esitykseen

Oikeusministeriössä on valmisteltu kattava oikeudenhoidon selonteko oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä ja nykyisten tehtävien hoidon vaatimasta lisärahoituksesta. Selonteko valmistuu syksyn 2022 aikana. Selonteossa arvioidaan oikeudenhoidon tilannekuvaa ja toimintaedellytyksiä sekä resurssitarpeita laajemmin ja esitetään tarvittavia jatkotoimenpiteitä.

Oikeudenhoidon selonteossa arvioidaan oikeudenhoidon toimintaedellytyksiä viranomaisille nykyisin säädettyjen tehtävien pohjalta. Nyt käsiteltävässä esityksessä on kysymys viranomaisten uudesta tehtävästä. Tätä kokonaisuutta ei näin ollen oteta huomioon oikeudenhoidon selonteossa. Oikeudenhoidon selonteko on siten nyt käsiteltävästä esityksestä irrallinen kokonaisuus. Oikeusministeriö katsoo, että oikeudenhoidon selonteon valmistumisen odottaminen ei hyödyttäisi nyt käsiteltävän esityksen tavoitteiden toteutumista, sillä käsiteltävässä esityksessä on kyse uudesta asiasta, jolle on jo arvioitu erilliset resurssitarpeet ja niiden mukaiset lisämenot sisältyvät talousarvioehdotukseen. Oikeudenhoidon selonteko ei myöskään koske poliisia.

4 Esityksen voimaantulon myöhentäminen

Esityksessä ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan lokakuussa 2023.

Koska esityksellä on vaikutuksia vuoden 2023 talousarvioon, se käsitellään talousarvioesityksen yhteydessä. Jos ehdotettujen lakien voimaantuloa myöhennettäisiin siten, että voimaantulo olisi vuoden 2023 jälkeen, esityksen käsittely tulisi irrottaa vuoden 2023 talousarvioesityksen käsittelystä.

Oikeusministeriö katsoo, että esityksen voimaantuloa ei tule siirtää vuoden 2024 alkuun, koska esityksellä ei siinä tapauksessa olisi määrärahavaikutuksia vuoteen 2023 eikä eduskunta voisi päättää siitä TAE2023:n yhteydessä. Poliittinen päätös ei myöskään valmistuisi ennen teknistä kehystä. Siten uudistuksen pysyvän rahoituksen turvaaminen edellyttää, että ehdotetut säännökset tulevat voimaan vuoden 2023 aikana.